

UNGERN

UNDER MELLANKRIGSÅREN

Av dr. jur. L. PORZSOLT, Uppsala

DE SENASTE händelserna i Ungern framkalla osökt i tankarna bilden av tiden närmast efter år 1848. Slovaker, kroater och rumäner kämpade 1848/49 på habsburgdynastiens sida mot magyarerna, blott för att efter dessas nederlag själva bli offer för samma absolutistiska, mot alla nationella eller demokratiska strävanden fientliga förmyndarskap som de besegrade ungrarna. Den ungerske politikern Franz Pulszky, en medhjälpare till revolutionsledaren Kossuth, karakteriserade situationen träffande när han förklarade, att Ungerns nationella minoriteter av dynastien fått detsamma i belöning som ungrarna fått i straff. Något liknande skulle kunna sägas om dagens situation, bara med den skillnaden att rollerna äro ombytta. Efter 1918 hade de nämnda nationerna — såsom segermakternas skyddslingar och allierade — slutit sig samman till Lilla ententen med tydlig udd mot Ungern. När så Hitler påbörjade sin revision av 1918 års fredsfördrag, blevo ungrarna hans naturliga bundsförvanter. De deltog som sådana i Tjeckoslovakiets och Jugoslaviens mer eller mindre våldsamma underkuvande. Därefter kom turen till Rumänien, fastän detta land redan innan hotet blivit överhängande försökt rädda sig genom att lämna Lilla ententen och söka sin tillflykt i Hitlers läger. Och nu har även Ungern drabbats av samma öde som dess forna fiender.

Detta är nu i och för sig inte ägnat att förväna, allraminst efter Italiens avfall och den reaktion detta framkallat i Tyskland. Det råder ju inget tvivel om, att distinktionen mellan »förbundna», »beskyddade» och »fientliga» nationer för Hitler ej är stor. I historiskt perspektiv kan det dock förefalla ganska märkligt att Hitler, denne hundraprocentige nationalist, i sin praktiska politik uppvisar en sådan slående likhet med de dynastiskt-absolutistiska, anti-nationalistiska habsburgarna. Man torde därav kunna dra den slutsatsen att nationalismen som politisk »ordningsprincip», som idén om oberoende nationella stater, upphäves i samma ögonblick, då nationalismen som världsåskådning nått det högsta trappsteget på värdeskalan, d. v. s. då den frigjort sig från alla rättsliga och moraliska »hämningar».

Men hur kom det sig att Ungern råkade in i den nazistiska »allierades» klor? Nationaliteternas ställningstagande år 1848 är någorlunda förklarligt. Habsburgmonarkien företrädde dock rättsstatens

program och tradition, låt vara att dess inställning samtidigt var avgjort antidemokratisk och antinationell. Nationalisterna bland minoriteterna inom monarkien hoppades, att dynastien skulle komma att skipa rättvisa dem emellan. Men vad kunde man vänta sig av Hitler? Låg det kanske till så att ungrarna äntrade Hitlers nyordningståg i tanke att de så lättast skulle kunna nå fram till sina egna nationella syften — men ingalunda i avsikt att resa med till sluthållplatsen? Eller fanns där en äkta frändskap mellan ungersk nationalism och tysk nazism?

Den ungerska staten från tiden efter 1918 uppvisade såtillvida en likhet med Tyskland, som en icke obetydlig del av det magyariska folket — omkring 3 miljoner av sammanlagt omkring 10 miljoner — levde utanför landets gränser. (För Tysklands del voro motsvarande siffror resp. 16 och 82 miljoner, varvid dock begreppet »utlandstyskar» fattades synnerligen vitt: t. o. m. de tyska schweizarna räknades med.) Det fanns dock även en påtaglig skillnad. För Ungerns del låg nämligen saken till så, att före 1918 så gott som samtliga dessa »utlands-magyarer» hade levat innanför landets gränser. Flertalet »utlandstyskar» däremot hade aldrig tillhört det av Bismarck grundade tyska riket. De tyskar som genom fredsfördragen hade skilts från moderlandet uppgingo till blott 2 miljoner. Den tyska expansionen kunde således alltifrån början icke åberopa sig på någon historisk rätt utan endast på »blodsbandet», medan ungrarnas revisionssträvanden kunde anknyta till den heliga Stefanskronan, den gamla ungerska riksenhetens symbol.

För att kunna förstå den ungerska politiken under mellankrigsperioden bör man först kasta en blick på förhållandena före 1918. Var detta Ungern en nationalstat? I ideologisk mening ja, i etnologisk mening nej! Av det egentliga Ungerns 18 miljoner invånare (det autonoma Kroatien-Slavonien icke inräknat) voro endast 54% magyarer. Medräknar man även invånarna i den nyss nämnda provinsen så utgjorde magyarerna rentav en minoritet i sitt eget land. Men om magyarerna ändå betraktade staten som sin nationalstat, så innebar detta inte att de skulle ha behandlat de övriga folken som slavar eller försökt att utrota dem. Magyarerna ville i stället assimilera de andra folken, göra dem till magyarer.

En sådan strävan kan ju förefalla besynnerlig eller rentav oförståelig. Den nationella samhörighetens väsen uttolkar man väl bäst om man uppfattar nationen som ett genom födsel konstituerat, av ett gemensamt modersmål och gemensamma traditioner sammanhållet förband. Med ett sådant betraktelsesätt måste det te sig meningslöst att genom yttre påverkan vilja göra en utomstående till medlem av nationen. Nu finns det emellertid även en solidaritet med staten, som inte grundar sig på tillhörigheten till folket. Med åberopande av detta band kan man kräva lojalitet gentemot den gemensamma staten även av medborgare, som icke tillhöra det egna folket. Men ett sådant krav blir rimligt endast under förutsättning, att staten själv inte uteslutande betraktar sig som ett organ för det egna folkets väl, utan konstituerar en övernationell gemenskap. Gränsen

kan härvidlag icke dragas skarpt. I vissa fall är ju en stats »övernationella» karaktär evident, som t. ex. i fråga om Schweiz. Men mer eller mindre klart hävdas den övernationella principen i de flesta kulturstater, som åt alla medborgare inrymma ett visst mått av personliga fri- och rättigheter gentemot samhället. Till dessa rättigheter bör även räknas värden av minoriteternas språk och kultur.

Just denna inställning till stat och nation representerades av pionjärerna under den ungerska reformperioden på 1830-talet. Széchenyi, förkämpan för civilisatoriska och kulturella framstegssträvanden, betraktade den fria bekännelsen till den egna nationen som ett av människovärdets omistliga element. Upprepade gånger varnade han för den vanföreställningen att man skulle kunna göra minoriteterna till magyarer genom att påtvinga dem det magyariska språket. Deák, politikern som 1867 åstadkom förlikningen med den österrikiska regeringen, förklarade i en ryktbar parlamentsdebatt med anledning av ett serbiskt teatersällskaps ansökan om statlig subvention: »Om vi inte ha pengar för detta ändamål, måste vi vägra subventionen. Men då få vi inte heller subventionera den ungerska teatern.» I dessa pionjärens världsåskådning intog rättsstatens idé den första platsen och nationalismen den andra.

Men en sådan nationell stat med övernationella hänsyn innesluter ett ofrånkomligt problem som endast kan bli »mer eller mindre» löst. Deáks nationalitetslag av år 1868 försökte att i största möjliga utsträckning tillgodose nationaliteternas rättsanspråk. Men den praktiska tillämpningen svarade icke mot lagens bestämmelser. De administrativa ämbetena besattes med medlemmar ur den ekonomiskt ruinerade lantadeln, som ansågo det vara under sin värdighet att tala minoriteternas språk. Slovakiska och andra skolor stängdes, skolväsendet magyariserades, dels med rent olagliga metoder, dels med hjälp av finurligt uppsatta nya lagar (t. ex. Apponyis lagar av år 1907). Särskilt i städerna genomfördes denna politik med framgång. Därtill bidrog dock förutom det rena tvånget även näringslivets och kommunikationernas växande centralisering till Budapest.

Denna magyariseringspolitik kan inte förklaras på annat sätt än som ett utslag av den magiska inverkan av de västeuropeiska staternas föredöme. Där hade emellertid folkslagens sammansmältning till enhetliga nationer inte varit följden av någon våldsamt assimileringspolitik utan blivit det naturliga resultatet av flera århundradens kungliga centralförvaltning. I Ungern syntes en liknande utveckling bana sig väg under renässanskungen Matthias Corvinus i senare hälften av 1400-talet, men turkarnas anstorm gjorde snart nog slut på dessa ansatser till ett starkt nationellt ungerskt kungadöme. Habsburgarna, vars hjälp ungrarna hade tillkallat mot turkarna, behandlade efter turkarnas fördrivande landet närmast som en österrikisk koloni. Men sedan ungrarna 1867 lyckats få förlikning med dynastien och därigenom uppnått en någorlunda självständig ställning, försökte de att genom en våldsamt forcerad utveckling inom några årtionden ta igen västmakternas sekellånga försprång.

Men varför förfäktade även de insiktsfullaste bland nationalisterna,

män sådana som Széchenyi och Deák, endast den borgerliga likställigheten, medan de konsekvent vägrade att gå med på minoriteternas krav på nationell autonomi? De fruktade att ett sådant medgivande skulle leda till statens upplösning och sönderfall. Måhända hade de rätt med dessa farhågor, — men skulle inte t. o. m. en sådan utgång varit lyckligare för Ungern än vad som sedan hände i Trianon?

Att de ungerska politikerna så orubbligt höllo fast vid den statliga integriteten får inte någon tillräcklig förklaring i det ofta hörda påståendet att de adliga ungerska storgodsägarna krampaktigt höllo på sina privilegier och till varje pris ville dra nytta av minoriteternas arbetskraft. Latifundieväsendet är utan tvivel Ungerns kräftskada, och nationaliteterna hade goda skäl att rikta anklagelser mot detta system. Men i så fall hade det ungerska folket minst lika goda skäl. Även om man får medge att nationaliteterna i det gamla Ungern voro utsatta för ett hårt politiskt förtryck och hindrades i sina nationella strävanden, så var dock deras ekonomiska och sociala lott inte sämre än det ungerska folkets — snarare tvärtom. Den ungerska regeringen bedrev en synnerligen energisk industrialiseringspolitik med hjälp av subventioner. Av dessa var det emellertid en betydligt större del som tillföll områden där nationaliteterna befunno sig i majoritet, eftersom dessa områden (d. v. s. närmast Karpatbältet) erbjödo gynnsammare förutsättningar för industrialiseringen än de rent ungerska trakterna, d. v. s. flatlandet. Även av de statliga utgifterna för folkskolor fingo nationaliteterna större andel än magyarerna. Detta var just ett resultat av magyariseringssträvandena; som den engelske ungerkännaren Macartney träffande anmärkt användes mera pengar på att lära de små slovakerna ungerska än att bibringa de små magyarerna matematik. Dessutom skall hållas i minnet att de breda massornas ekonomiska och sociala standard i Ungerns grannländer Serbien och Rumänien ingalunda var bättre utan snarare sämre än de serbiska och rumänska minoriteternas i Ungern.

Det var inte bara de ungerska storgodsägarna som höllo fast vid den politiska statsenheten utan också samma politiker, som av alla krafter kämpade mot latifundieväsendet och yrkade på en jordreform. Den statliga enheten i Donaubäckenet var nu en gång av så gammalt ursprung och hade i flera avseenden medfört så goda resultat, att även demokraterna föredrogo riksenhetens bevarande framför rikets sönderstyckande i nationalstater. Den ungerska staten representerade även — trots de feodala missbruken och ett visst nationalistiskt överdåd i politiken — en betydligt högre nivå i fråga om rättssäkerhet och folkbildning än som var fallet i grannländerna Rumänien och Serbien, vilka efter Trianon fingo stora delar av Ungern sig tilldelade.

Ändå kan man inte fritaga de ungerska politikerna från skulden att ha visat en viss doktrinär stelbenthet. En talande episod från år 1918 kan här anföras. Kejsar Karl gjorde då ett sista försök att i elfte timmen rädda sitt välde genom löftet att ombilda monarkien till ett federativt förbund. Den konservative ungerske ministerpresi-

denten Tisza framtvingade emellertid ett tillägg till proklamationen, enligt vilket »den heliga ungerska kronans enhet» icke finge beskäras. Manifestet hade helt visst inte heller utan detta tillägg kunnat rädda situationen; men desto olyckligare var det för magyarerna, att de så omedelbart före sammanbrottet genom Tizas uppträdande fingo ofördragsamhetens stämpel på sig.

När sedan till följd av det militära sammanbrottet en demokratisk revolution utbröt i Budapest, accepterade den nya regeringen Michael Károlyi den nationella självbestämmanderättens princip och krävde folkomröstning i minoritetsområdena under västmakternas kontroll. Om denna politik hade lyckats, skulle förmodligen den statliga enheten ej ha kunnat bevaras, men en utgångspunkt hade kanske skapats för en annan utveckling i Donaurummet. Men det var för sent. Västmakterna hade allaredan avgivit bindande löften om minoriteternas statliga självständighet, och dessas arméer (tjeckoslovakiska och rumänska) började redan marschera in i landet. Károlyis protester och hans åberopande på Wilsons 14 punkter avvisades bryskt.

I Paris förstod man uppenbarligen inte att man inte hade råd att äventyra den ungerska demokratien och heller inte en spänningsfri utveckling i Donaubäckenet. Utvecklingen skulle dock snart nog visa att Donaurummets balkanisering underlättade den tyska expansionspolitiken. Lilla ententens stater voro förenade endast genom en militärallians, inte genom kulturella och ekonomiska band. En sådan förbindelse hade endast varit möjlig över Ungern och genom detta lands förmedling. Man kan fråga sig, om det någonsin skulle ha blivit ett München, om det hade funnits ett militärförbund mellan alla Donauländerna i stället för blott Lilla ententen.

Den första konsekvensen av den ungerska demokratiens bryska behandling i Paris blev den korta kommunistiska episoden i Ungern. Denna skulle aldrig ha inträffat, om icke ententen påtvingat landet en nationell motståndsrörelse. Pacifisten Károlyi hade i förlitande på västmakternas löften icke gjort något försök att hejda den gamla arméns upplösning. Men till följd av västmakternas och grannarnas allt längre gående anspråk flammade inom landet den nationella motståndsviljan åter upp. En ur den nya folkrepublikens synpunkt tillförlitlig armé borde främst ha rekryterats bland arbetarna. Men inom arbetarkretsarna hade kommunisternas agitation fått så starkt intåg, att socialdemokraterna ensamma inte kunde tänkas bilda en regering. Mycket mot sin önskan fingo de därför träffa en överenskommelse med de för tillfället fängslade kommunistiska ledarna. Dessa satte som villkor för sin medverkan att diktaturen skulle proklameras.

Förloppet av dessa händelser visar visserligen att demokratiens sociala grundvalar i Ungern ej voro särskilt starka. Annars hade ju Károlyi ej måst ge vika för Bela Kun. Den ungerska borgarklassen var endast ett tunt skikt, som därjämte till övervägande delen bestod av sedan ej alltför lång tid assimilerade tyskar och judar. Den agrariska medelklassen var på grund av storgodsens oproportionerligt stora roll inte talrik nog, och den var dessutom tekniskt och

kulturellt alltför efterbliven för att kunna utgöra en demokratisk politisk kraft. Inom arbetarklassen, som under det gamla systemet inte fått tillträde till parlamentet och till självstyrelseorganen, hade reformistiska tendenser ej hunnit utveckla sig. Landets egentliga medelklass, lågadeln, hade sedan 1848 till största delen förlorat de tidigare grundvalarna för sitt självmedvetande, nämligen jordegendomen, utan att ha skaffat sig nya. Den var visserligen fortfarande det statsbärande skiktet, men lät sig samtidigt mer och mer bäras av staten, d. v. s. den levde av statstjänst; och det gällde som axiom, att ämbetsmannaståndet måste stödja regeringens kandidater. På så sätt kunde Károlyi visserligen möta en rusig begeistring, men han hade inga stabilt organiserade krafter bakom sig och var själv svag.

Så tillkom den ungerska rådsrepubliken. Då började man känna sig osäker i Paris. General Smuts kom till Budapest och framlade för den revolutionära regeringen ett förslag till gränsreglering. Detta förslag innehöll för Ungern långt gynnsammare villkor än det ultimatum av Vyx, som hade lett till den demokratiska republikens fall. Men Bela Kun, som satte sitt hopp till ryssarna och den snart förestående världsrevolutionen, vägrade acceptera förslaget och förhandlingarna gingo i stöpet. Snart därpå började den ungerska röda armén sin offensiv och uppnådde till att börja med avsevärda framgångar. Den nationalbolsjevistiska begeistringen grep även en stor del av de gamla officerarna, som senare skulle bli kontrarevolutionärerna. Efter västmakternas påtryckning drogo sig de röda trupperna åter tillbaka. Emellertid blev det trots långdragna förhandlingar inte något fredsslut, närmast av den anledningen att de rumänska trupperna inte brydde sig om de i Paris fastställda gränserna. Den antikommunistiska kontrarevolutionen, som under tiden hade börjat organiseras på rumänskt område, fick stöd av rumänerna, alltså av Ungerns blivande fiende nr 1. Västmakterna i sin tur yrkade på regimförändring och demokratisk regering i Ungern. Efter ett avgörande militärt nederlag mot rumänerna frånträdde Kun sin befattning och en socialdemokratisk övergångsregering trädde till. Rumänerna fortsatte sin frammarsch ända till Budapest. Det gjordes upp att de ej skulle få besätta själva staden. Men på tillskyndan av en liten grupp kontrarevolutionärer marscherade de den 4 augusti 1919 mot sitt löfte ändå in i staden och besatte så småningom hela landet.

Så hade motrevolutionen delvis med rumänsk hjälp avgått med seger och kunde börja sin blodiga hämnd på »judar och bolsjeviker», som det redan då hette. Amiral Horthys vita armé spelade därvidlag en inte obetydlig roll. Efter ett kortvarigt mellanspel, då några oansvariga element sutto vid makten, som tidigare hade utmärkt sig som revolutionära extremister och karriärister, blev det det gamla gardet från tiden före 1918 som åter tog statsrodret om hand, med Teleki och Bethlen i spetsen. Den ungerska demokratien av modell 1918 hade tills vidare spelat ut sin roll. Under tiden till det andra världskrigets utbrott blev regimen konservativ men konstitutionell. Likvideringen av den kontrarevolutionära extremismen måste räk-

nas de ungerska konservativa till förtjänst, men det förblir ett faktum, att de sociala reformsträvandena liksom önskningarna om en förlikning med de förra nationella minoriteterna fingo ett allvarligt bakslag.

Det var alltså västmakternas och grannstaternas politik, som hade störtat de krafter i Ungern, som proklamerat internationellt samarbete, och åter fört storgodsägarna till makten i landet. Ungerns sönderstyckande kunde de dock inte göra ogjort. Inte demokraterna, utan de själva blev det som — utan att ens ha fått förhandlingsrätt, vilket dock den kommunistiska regeringen hade fått sig tillförsäkrad — fingo underteckna fördraget i Trianon. Detta fördrag erbjöd ännu sämre villkor än vad som hade påyrkats i Vyx' noten. Nu uppflammade i Ungern en våldsam revisionspropaganda.

Samtidigt uppstod en växande reaktion mot det system, som hade lett till den gamla statens sammanbrott. En hänsynslös nationalism av det nazistiska slaget växte fram i vissa grupper. För denna nya riktning var det inte staten utan blodet som spelade huvudrollen. Som en kompensation för krigets förluster i människor och gods och för de genom freden avskilda tre miljoner magyariska »folk-kamraterna» utbildades en mystisk och romantisk »turanism», besläktad med Hitlers arierkult. Tidvis satte man t. o. m. sitt hopp till japanerna, som enligt denna rasmystik skulle räknas som »blodsförvanter» till magyarerna. Detta irrationella »rasmedvetande» tog sig uttryck i politiska tendenser, som stodo i diametral motsats till förkrigstidens magyariseringstendenser: det gällde nu att ur folkkroppen »utsöndra» judarna och »schwabarna», d. v. s. de magyariserade tyskarna. Med avseende på de sistnämnda förblev det vid tomma hotelser, men för judarnas del resulterade som bekant propagandan i en lag, som begränsade deras tillträde till högskolorna till vad som motsvarade deras procentuella andel i befolkningen. Något konkret utrikes- eller inrikespolitiskt program skapades icke av denna riktning; den var mera ett litterärt mod och en allmän »känslöströmning» än ett målmedvetet politiskt parti. Rörelsen saknade även den idé om rasernas hierarki, som senare i nazismens gestalt skulle leda nationalismen ad absurdum. Det ungerska temperamentet svänger mellan svärmeri och nyktert verklighetssinne; det ligger inte till för ungrarna att systematisera sitt svärmande. Men det var dock tydligt att denna rörelse syftade till en nationell kollektivism à la Hitler, där det inte skulle bli plats vare sig för individens rätt eller för övernationella hänsyn.

Vid sidan om dessa nya idéer levde så förkrigstidens ideologi kvar. Den representerades av de gamla konservativa, som nu åter sutto vid makten. De hade föga lärt och föga glömt. De sågo svagt bristerna hos det gamla Ungern. Och Trianonfördraget var för dem ingenting annat än en förbrytelse. De propagerade mer eller mindre öppet för återgång till 1918 års gränser och återställande av det gamla rikets integritet. Detta krav var däremot mindre självklart för den rasbetonade, kollektivistiska nationalismen.

Det läge, som så småningom efter revolutionstidens stormar hade

konsoliderat sig i Ungern, var således ogynnsamt för ett fredligt och fruktbart samarbete i Donaurummet — ett samarbete som inte underlättades genom Lilla ententens snävt defensiva isolering av det stycade Ungern. Men det är intressant att iakttaga att Ungerns andliga atmosfär icke förblev oförändrad. En av orsakerna var kanske just den, att den rasbetonade kollektivismens linje inte helt sammanföll med den utrikespolitiska revisionismen, som fallet var i Tyskland och Italien. I alla händelser uppstod i de konservativa kretsarna en andlig jäsning och vaknade en nationell självkritik, som inte längre endast gjorde Ungerns fiender ansvariga för Ungerns olyckor och förnedring utan även var medveten om den ungerska politikens fel och brister. Den katolske historikern Julius Szekfü var den nya riktningens främste talesman. Gentemot förkrigstidens ytliga magyariseringspolitik frammanade han Széchenyis större klarsynthet. Med denne krävde han en reformering av de ekonomiska och sociala förhållandena i landet. Förkrigsgenerationen hade — återopande sig på den ekonomiska liberalismen — icke velat ta itu med dessa förhållanden. Men Szekfü, den konservativa reformpolitikens man, agiterade alltmera energiskt för en jordreform. I utrikespolitiken gick hans ställningstagande ut på att minoriteterna efter en gränsrevision skulle få åtnjuta en mera human behandling än före 1918.

Även raskollektivismens läger råkade i jäsning. Ungrarnas verklighetssinne kunde i längden inte undgå att lägga märke till att Ungerns största sår låg innanför landets egna gränser. Det var äganderätten till jorden som hade monopoliserats i storgodsägarnas händer. Den ungerske bondens romantiska gestalt avslöjades vid närmare skärskådande som en grov förfalskning, och inför den kritiska blicken utbreddes bilden av en i nöd och elände nedsjunkna lantarbetarklass.

Ur dessa båda strömningars konvergerande tankemotiv uppstodo idéerna hos en ny generation av unga författare, som företogo upptäcktsresor inom det egna landet och gävo inträngande skildringar av landets sociala förhållanden. Dessa skildringar äga en enastående realistisk intensitet och medryckande kraft. De blevo upptakten till en andlig revolution. Ropet på en inre reform skallade genom landet med en styrka, som det inte hade haft sedan 1800-talets förra hälft. Denna gång var rörelsen livskraftigare än efter världskriget. Den hade nämligen fått ett betydligt starkare grepp om intelligentsian av lågadlig härkomst, det egentliga politiska och statsbärande skiktet i Ungern.

Parallellt med denna andliga omvälvning ägde även sociala förändringar rum. Den ungerska lågadeln visar i dag ej längre sin traditionella ringaktning av de borgerliga yrkena — den kan ej längre försörjas av staten redan därför att statsområdet radikalt förminskades genom freden i Trianon. Under mellankrigsperioden försiggick också en stark industrialisering på det ungerska låglandet; före 1918 hade Ungerns industri koncentrerats förutom till Budapest väsentligen till nationalitetsområdena i Karpaterna. Om också en grundlig jordreform fortfarande är en framtidsuppgift, har latifun-

diernas andel i den totala arealen gått något tillbaka, och genom stöd av kooperation och byggnadsverksamhet på landsbygden o. d. har staten gjort något för åtminstone en del av lantbefolkningen. Även arbetarklassen har under årens lopp blivit delaktig av reformer, och socialdemokratien fick under mellankrigstiden tillträde till parlamentet, fastän enbart som oppositionsparti. När allt kommer omkring, var Ungern av 1938 ej på långa vägar så efterblivet som det av 1918. Den nya reformrörelsen kunde anknyta till redan förefintliga ansatser; den rörde sig på fastare mark än de något alltför abstrakta idealisterna av 1918.

Reformrörelsen började redan före 1933, men kulminerade först efter Hitlers makttillträde. Den kunde inte undvika att ta ställning till nationalsocialismen. Den nationella solidaritetens tanke gjorde visserligen intryck på de ungerska reformatörerna, som ju själva förfäktade den; men deras mål, som skulle nås genom den nationella solidariteten, var inre reformer och ej en yttre expansion. De avböjde dessutom att göra den nationella gemenskapen till totalitär. Fastän reformrörelsen till en del utgick ifrån den ungerska ras-kollektivismen, var den kristet-konservative Szekfü's inflytande starkt nog för att ge den nationella tanken en personlig-human relief. Gentemot Hitlerismen förhöll sig alltså rörelsen avböjande, ja först av alla i Ungern varnade den den annalkande faran och uppfordrade till nationellt motvärn.

Flera företrädare för denna reformrörelse kommo även till den övertygelsen att den utrikespolitiska konceptionen om den heliga ungerska kronan vore mogen för en reform. Nödvändigheten av en federativ lösning antyddes. Reformrörelsen undvek visserligen att på denna punkt göra alltför tydliga utfästelser. Före 1918 skulle det kanske ännu ha varit tänkbart att åtminstone en del av nationaliteterna hade kunnat förlika sig med tanken på en ungersk nationalstat, inom vilken minoriteterna hade haft sina nationella rättigheter garanterade. Men sedan det ungerska riket slagits sönder hade denna lösning blivit omöjlig. Nu var det endast den »lilla revisionen» efter etnografiska synpunkter som kunde eftersträvas. Ifall denna ledde till fredliga förhållanden i Donaurummet skulle den gamla statens övernationella, rättsstatliga tradition åter få bli verksam i form av vänskapligt samarbete inom ramen av en federativ sammanslutning. I denna riktning gingo utan tvivel reformrörelsens tankar.

Rörelsens politiska ansikte var emellertid ingalunda enhetligt. Fastän den demokratiska tendensen övervägde var dock även arvet från den nationella kollektivismen levande inom rörelsen. Det var de sociala problemen som stodo i förgrunden, ej de politiska. Rörelsen hade beröringspunkter med socialdemokraterna, men även med Gömbös. Denne man, under åren 1932—36 ungersk ministerpresident, hade tillhört efterkrigsårens nationalistiska rasförbund »Vaknande Ungern» och hyste uppenbara nazistiska sympatier. Han var dock ingalunda konsekvent i sin inställning; han utlovade bl. a. en rösträttsreform, enligt vilken valen även i länddistrikten skulle bli hemliga. Gång på gång framlade han stora politiska och sociala reform-

planer, som emellertid delvis stannade på papperet. Ur samma miljö kom förresten även Gömbös' vän och mest framstående parlamentariske opponent, grundläggaren av »småböndernas oberoende parti», Eckhardt, till vilken reformrörelsen hade ännu närmare relationer.

Rörelsen hann dock icke komma till full utveckling och dess politiska program ej utkristalliseras, innan den europeiska situationen i grunden förändrats genom Hitlers införlivningspolitik. I Ungern skänkte denna de nazistiska partierna åter ett starkt uppsving. Men detta var dock endast en efterblomning: den nationella kollektivismen hade redan förbrukat sin kraft och befann sig inte blott organisatoriskt utan också ideellt i full upplösning. Det nya uppsvinget var endast ett konjunkturfenomen och uppbars av typiska karriärister.

Den ungerska politiken ansåg sig med hänsyn till de alltjämt olösta utrikespolitiska problemen böra uppta samarbete med axeln. Den nya högerens »oansvariga element» krävde detta samarbete av övertygelse; de konservativa inom det ledande partiet, »den nationella enhetens parti», instämde endast av taktiska skäl; de hade ju alltid förgäves vädjat till Folkförbundet och västmakterna. Men trycket från höger hade gjort sig märkbart även i inrikespolitiska frågor. Det starkaste utslaget åt höger i regeringspolitiken registrerades under Imrédy (1938/39). Denne förklarade att det vore hans avsikt att ta vinden ur den yttersta högerens segel och nu infördes en ny judelagstiftning. Hans politik mötte dock stark opposition även innanför regeringspartiet. Med 155 röster mot 94 förklarade deputeradekammaren sitt misstroende och regeringen avgick. Men Horthy betrodde honom ännu en gång med regeringsuppdraget. Nu försökte Imrédy att ombilda regeringspartiet till ett totalitärt parti. Han använde sig därvidlag av en ganska märkvärdig ideologi: han propagerade i samma andedrag för rasmedvetande och kristen moral, för »evangeliets kämpande kärlek» o. s. v. Hans försök strandade dock på de konservativas sega motstånd. Som en liten tragikomisk poäng kan noteras, att Imrédy under diskussionen om det nya programmet måste tillstå att han själv till en åttandedel var av judisk härstamning. Hans efterträdare Teleki förde judelagarna (som dock voro ojämförligt mindre stränga än de tyska) i hamn, dock med den urskuldande anmärkningen att »efteråt får ingen komma och klaga». När Hitler tvingade Ungern att delta i kriget mot Jugoslavien, begick Teleki självmord.

Samgåendet med Tyskland resulterade för Ungerns del i en ny gränsdragning ungefär i enlighet med de etnologiska gränserna. Men att reservationslöst utlämna landet till Hitler vägrade de ansvariga ungerska politikerna in i det sista.

Efter El Alamein och Stalingrad sönderföllu de konjunkturbetingade högerpartierna lika hastigt som de hade blomstrat upp. Socialdemokraterna, som hela tiden hade varit ståndaktiga, fingo ett betydande uppsving. Ungrarnas blickar riktades nu mot väster. Ungerns andel i kriget hade aldrig varit stor men tenderade nu att bli mer eller mindre blott formell. Då återstod för Hitler ingenting

annat än överrumpling. Han kastade masken. Ett effektivt motstånd var för Ungern ej möjligt. Men den ungerska folkmassans inställning har sedan dess uppenbarligen blivit ännu mer antinazistisk än vad den varit förut.

Vid Ungerns inträde i kriget hade oppositionsledaren Eckhardt rest till Amerika. Károlyi och andra demokrater från 1918 års era ha sedan länge levat i landsflykt. Hela landet är till följd av reformrörelsens andliga revolution mycket bättre förberett på omvälvningar än 1918.

De närmast kommande åren skola avgöra om Donaubäckenet alljämt skall förbli ett spänningsområde, där motstridiga stormaktsintressen mötas, eller en stabiliserande faktor för freden i Europa. I alla händelser yppas nu en möjlighet att i samband med fredsslutet skapa förutsättningar för en avspänning och ett förtroendefullt samarbete i denna del av Europa. Mest beror det därvid på morgondagens segermakter.